

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационния труд на *Пеце Трифуновски* на тема: *„Социалната философия на Алвин Тофлър: Преживяваме ли „Шокът от бъдещето”*” за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“, Професионално направление 2.3. Философия, Научна специалност: Социална философия

проф. дфн Иванка Стънова

I. Характеристики на дисертацията

Дисертацията на докторант *Пеце Трифуновски* представя гледната точка и предвижданията на световно известния американски футуролог, теоретик и изследовател на развитието на обществените процеси *Алвин Тофлър*, разгърнати в първата от прогнозните му книги „Шок от бъдещето”. Ключов момент в изследването на *Тофлър* е проследяване на ускорените темпове на въвеждане на новостите в обществото, довели до стресови ефекти и промяна във всички социални сфери. Съвсем логично това води до шокови следствия и несигурност, дори страх от бъдещето както за всеки човек, така и за цялото общество. Идеите на *Тофлър*, разгърнати в тази книга, дават отражение и върху другите две изследвания от трилогията /”Третата вълна”/1980/ и „Трусове във властта” /1990/, в които предвижданията на *Тофлър* засягат постиндустриалното общество и политическия живот. Но „Шок от бъдещето”/1970/ поставя началото за изграждане на един възможен модел на развитието на обществото, където основният доминиращ компонент е подкопаната сигурност, драматичен интензитет на настъпващите промени за много кратко време, обединени от една дума: шок. Страхът от бъдещето е инспириран от активно настъпващите промени във всички сфери на живота, което се превръща за хората в извор на тревоги, съмнения и несигурност на всички равнища на обществото. Адаптацията към новите условия е наистина проблем, който засяга както отделния човек, така и цялото общество. Тази силно динамична нова среда, характеризирана от информационната инвазия, води до

фрустрация и тревожност у хората. Поради силното присъствие в обществото на това пророческо изследване на Тофлър, то, макар и след 50 години, остава актуално и предполага нови и нови изследвания върху него.

Напрежението в социалните процеси, провокираните промени, оформили актуалността на книгата на Тофлър, очевидно са предизвикали интереса и вниманието на дисертанта. Текстът на Трифуновски е разположен в следната структурна конфигурация: *Увод, Три глави, Заключение и Използвана литература.*

Уводът се спира на възлови за дисертацията понятия и теми: *обхват* на изследването, където в описателен план се представят анотативно основните трудове на Тофлър, *актуалност и значение* на изследването, изтеглено от широката функционална приложимост на термина „шок от бъдещето”, създаден от Тофлър, бързината, с която бъдещето се оказва все по-близко и с все по-плашещ ефект, *обект* на изследването, дефиниран като „разбирането на Тофлър за новостите” и как те се отразяват върху начина на живот, а *предметът* е заявен в заглавието и фигурира в текста само като термин, без изрична дефиниция. *Тезата*, върху която работи дисертанта, е свързана с интензитета на „шок от бъдещето”, как новостите и промяната са били приемани от поколението, близко до Тофлър, и как новото се приема от сегашното поколение. Според дисертанта сегашното поколение е много по-привикнало към динамиката на промените и шокът от бъдещето вече се преживява много по-леко. Точно затова в настоящето време авторът говори за „след-шок” приемане на промените.

Макар да пише още в началото на изследването си, че дисертацията е посветена на социалната философия на Алвин Тофлър, Трифуновски фактически се спира само на едно произведение „Шок от бъдещето”, често представяно като „Шокът от бъдещето” /10, 11, 12, / - /българското издание на Народна култура от 1972 е „Шок от бъдещето”, както и английският вариант „Future Shock”/. Проследявайки появата и развитието на самия термин през 1965, дисертантът отбелязва адекватната му същност да се обясни стресът и дезориентацията, на която са били подложени хората вследствие на интензитета на промените.

Следва обстоятелствен преразказ и цитиране в дълги цитати на „Шок от бъдещето”, въпреки че дисертантът пише че „в настоящата дисертация аз избирам един различен подход” /7/.

Първа глава „Налиствието на новостите” резюмира анотативно изследването на Тофлър. Дисертантът насочва вниманието си към създаването на самия термин „шок от бъдещето” и вписването му в контекста на радикалните промени и

новости. Кратките свързващи коментари между два дълги цитата всъщност са авторското участие на дисертанта – съгласието с Тофлър или обобщаващ текст. Преразказът на идеите на Тофлър за интензитета на промяната и настъпващите новости в областта на технологиите, фактически следва буквално представените от Тофлър идеи за влиянието върху човека и неговия екстремен живот, наложен от настъпващото бъдеще. Дисертантът сам пише, че следва плътно текста на Тофлър. „В началото на разработката си ще следвам почти дословно пътя на Тофлър, за да покажа вачина, по който той поставя проблемите и търси техните решения” /15/. Но мисля, че това се случва през целия текст на дисертанта.

Втора глава „Новостите по времето на Тофлър и техният напредък днес” очевидно представя предвижданията на Тофлър за много области от живота, които ще настъпят по отношение на тогавашното настояще: ролята на революцията, доминантата и налагането на технологичните новости, контролът над времето, промените, свързани с „подобряването” на функционалната приспособимост на човешкото тяло и търсене на варианти и възможности в пътя към постигане на здравословно дълголетие, а защо не и безсмъртие...Но също така Тофлър не пропуска да отбележи възможните морални дилеми, които са закономерни следствия на новите методи и новите предизвикателства между човека и природата. Освен на статуса на клонирането, дисертантът представя и проблемите на изкуственото оплождане, евгениката, трансплантациите на органи. Предвижданията на Тофлър, направени през 1970, днес вече са превърнати в реалност, дори в един още по-засилен вариант, където може да се говори не за ефектите от новостите, а за силно проявените дефекти.

Трета глава “Социалните последици от новостите” може да се разглежда като опит на дисертанта да потърси собствена ниша в това доста описателно произведение. Разглеждайки прогностичните идеи на Тофлър за възможните промени, които настъпват вследствие на атаките на различните новости в различни сфери на социалния живот, дисертантът търси следствията, които те биха предизвикали в бъдеще. Когато миналото в един момент е било все още бъдеще по отношение на времето на създаването на творбата на Тофлър, за тогавашните поколения е било доста стресиращо атакуващото присъствие на новото. Но днес шоковият ефект сякаш е изчезнал и новостите се преживяват значително по-умерено. В тази глава се съпоставят следствията от новостите по времето на Тофлър и настоящето основно в икономическата сфера, образованието и семейството.

II. Оценка на автореферата, приносите и публикациите

Авторефератът на дисертацията следва плътно структурата на големия текст. Грешките, допуснати в него, практически са преповторени. Посочени са *три публикации* по темата на дисертацията и са описани *два приноса*. Формалните изисквания за защитата са задоволителни.

III. Оценка на качествата на дисертацията

Положителни страни

1. Дисертацията на Пеце Трифуновски е посветена на една актуална и практически неизчерпаема тема - проследяване на развитието на направените прогнози от Алвин Тофлър и възможността да бъдат пренамерени в сегашното общество. Хубаво е, че дисертантът се стреми да съпоставя новостите от времето на Тофлър и днес.

2. Положително трябва да бъде оценен и стремежът на дисертанта да върне интереса на хората върху идеите на Тофлър – десетилетия след времето на поява на първата му прогностична книга. Дисертантът е направил опит да съпостави силата на интензивност на шока от настъпващите промени от преди 50 години и днес.

3. Положителен момент е стремежът на автора да докаже стихващата сила на шока, следствие на приемането от съвременния човек на екстремните новости и последствия от развитието в различните социални сфери. Този ефект е наречен следшок.

4. В същото време не се изключва с развитието на обществото и настъпването на други новости, драмата на човека да се повтори. Текстът, макар и силно описателен, е предупреждение към обществото.

Критични бележки към текста

1. Основната ми критика към дисертационният текст е фактът, че авторът се опира само на едно от произведенията на Тофлър, макар още в първите страници да пише, че ще представи „социалната философия на Алвин Тофлър” /4/. „Шок от бъдещето” е етапно произведение на Тофлър, но, макар и представено буквално и обстоятелствено, е твърде ограничено – то има смисъл във връзките и препратките с другите две от трилогията. Но дори да се разгледа само то, усещането ми е за реферат, направен от студент.

2. Методологията – не съм убедена, че дисертантът разбира добре смисъла на думата методология. Не говоря за тавтологията „изследователските методи на изследователя” /11/, нито за „новите новости”, а за ясното дефиниране на опорните положения, които му помагат в разработката – компаративен, аналитичен, историко-философски или социологически методи /или други, разбира се/. Дисертантът пише „Така че аз не правя изключение от методите и средствата, използвани от повечето съвременни изследователи и използвам технологиите и нововъведенията, които в крайна сметка са обект и на изследователския интерес на Тофлър” /12/. Самият Тофлър използва аналитично-компаративен и прогностичен метод, разбира се.

3. Дисертацията се основава на огромни, и дълги цитати, почти на всяка страница, които са свързвани с кратки коментари. Цялата първа глава е сбор от дълги цитати, цели страници са само цитати /15, 16, 17,20, 21, 28, 48, 97,98 – и още, и още/, а другите две, особено трета, имат цитати от горния ляв ъгъл до долния десен....Цитатите служат или за критика на дадена теза, или за подкрепа на собствена идея, споделена и от друг автор.

4. Чисто технически, но много дразнещи в текста са грешките, свързани с името на Тофлър – веднъж е Тофлер, след това Тофлър. Освен това в автореферата е обявено, че дисертацията се състои от четири глави, а тя в текста е с три глави. Подобни технически грешки са уж незначителни, но те спъват текста и показват непрецизност, за тавтологиите вече споменах.

5. В приносните моменти авторът е посочил два приноса, но мисля, че обстойното цитиране с елементи на разсъждение,отбелязани в първи принос, трудно може да се нарече принос. Вторият принос, който бих приела за авторско решение, всъщност е следствие от изследването, направено в цитирания сборник за след шока. Дори дисертантът да го е направил преди английския текст, като много важно понятие, вероятно го е цитирал в своя публикация, но тук не е показано къде...

6. В обзора на литературата липсват разработки на български автори за социалната философия на Тофлър, а знам, че има такива.

7. Както споменах, самата книга „Шок от бъдещето” се цитира често като членувана – „Шокът от бъдещето”

8. В текста, макар да се движи плътно по изследването на Тофлър, Трифуновски засяга твърде много проблеми и оставя усещането за анотативност и концептуален фокус.

9. Мисля, че текстът би спечелил, ако бяха проследени проекциите на заложените идеи и към други произведения на Тофлър.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертацията на Пеце Трифуновски е доста обстоятелствен, цитатен преразказ на идеите на Тофлър, развити в „Шок от бъдещето”. Не смятам, че в този вид дисертацията може да бъде издадена като монография. За мен е изключителен морален компромис, но заради положените усилия да се представят прогностичните идеи на американския изследовател, макар и преобладаващо буквално, както и да се потърсят някои собствени решения на един млад човек, ще дам шанс на дисертанта и ще гласувам с ДА за присъждане на образователната и научна степен „доктор”, на ПЕЦЕ ТРИФУНОВСКИ в Професионално направление 2.3. Философия (Социална философия)

18 юни 2021

проф.дфн Иванка Стъпова